

DEZAVANATAJLI GENÇLER VE EĞİTİM

Esra Işık

Giriş

Gençlik toplumsal, kültürel ve tarihsel yönüyle insan yaşamının önemli evrelerinden biridir. Çocukluk ve yetişkinlik arasındaki bu döneme dair ilk yaklaşımlardan biri Antik Yunan düşünürü Aristo tarafından ortaya konulmuştur. Aristo kız ve erkek çocuklarda görülen fizyolojik değişimlere dikkat çekerek, ergenlik çağının gençlerde yol açtığı belirtileri yaklaşık olarak saptamıştır. Yaşadığı dönemde yaptığı gözlemlerden hareketle gençlere ilişkin düşüncelerini şekillendiren Aristo'ya göre gençlik çağında görülen eğilimlerin nedeni beden yapısında meydana gelen değişimlerden çok aynı zamanda tecrübe ve deneyimlerin azlığının da bir neticesidir. Diğer taraftan ise gençlerde beden yapısına bağlı nitelikler de bulunmaktadır; ateşli, ihtiraslı, çabuk kızan yapıları gençlerin sıcak tabiatından ileri gelmektedir.¹¹ Aristo'nun düşünceleri, Antik Yunan toplumunda bugünkü anlamı ile bir gençlik kurgusundan bahsedilemese de eski uygarlıklarda da gençlik döneminin kendine özgün bir anlamı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Günümüzde ise biyolojik, sosyolojik ve psikolojik yönleri ile ön plana çıkan gençlik dönemi aynı zamanda politik ve sosyal bir nitelik taşımaktadır. Modern toplumun ürünü olan gençlik özellikle gençlik psikolojisinin çalışmaları, kitleselleşen ve kurumsallaşan eğitim uygulamaları ile belirli yaş aralıklarına bağlı olarak kategorize edilen bir yaşam evresi olarak görülmektedir. Çocukluk ve yetişkinlik arasındaki bu geçiş evresi gençlik tarihi

¹¹ Refia Uğurel Şemin, *Gençlik Psikolojisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1984, ss. 3-4.

araştırmacılarının da gösterdiği üzere kentleşmenin ve endüstri toplumunun bir ürünüdür. Gençlik tarihi çalışmaları, geleneksel toplumlarda çocukluktan yetişkinliğe geçişin kısa sürdüğüne ve belirli geçiş ritüellerine dayandığına dolayısıyla da geleneksel toplumların gençliğin bir sosyal kategori olarak ortaya çıkmasına imkân sağlayacak toplumsal koşulları taşımadığına işaret etmektedir. Bu yönüyle gençliğin sosyal bir kategori olarak ortaya çıkışı modern sanayi toplumuna özgüdür.²

Gençliğe dair bu okuma biçimi, modernite öncesi toplumlarda gençliğin olmadığından ziyade sosyal olarak yapılandırılmış bir gençlik döneminden bahsedilemeyeceği anlamına gelmektedir. Gençliğin toplumsal bir kurgu olarak şekillendirilmesinde sanayi toplumunun koşulları kadar etkili olan bir diğer faktör de bu dönemdeki insan yaşamına ve gençliğe dair duyulan bilimsel meraktır. Özellikle sosyal bilimlerin çalışmalarında kendine özgün bir alan yaratan gençlik araştırmaları ile gençlik dönemi tarihsel ve toplumsal olarak inceleme konusu hâline getirilirken, psikolojik ve fizyolojik temelli değişime dayalı yaklaşımlar da gençlik çalışmalarının şekillenmesinde etkili olmuştur.

Gençlik konusunda yapılan ilk bilimsel araştırmaların tıp alanında gerçekleştirildiği söylenebilir. Ergenlik konusunun 1800'lerden sonra dikkat çekmeye başlaması ve doktorlar tarafından temel bir uğraş alanı hâline gelmesi ile Raciborski gibi araştırmacıların çalışmalarında da görülebileceği gibi tıbbi, anatomik ve fizyolojik değişimler ön planda tutularak psikolojik faktörler ikinci plana itilmiştir. 1831 yılında Robertson, bir grup İngiliz kadın üzerine yaptığı incelemelerle ergenliğe geçiş yaşını araştırmış ve görüşlerini istatistiksel verilerle desteklemiştir. Bu tür çalışmalar gençlik döneminde yaşanan fizyolojik değişimlerin anlaşılması adına önemli olsa da gençlik psikolojisinin ortaya çıkışı için etkili olamamıştır. Gençliğe dair psikolojik ilgi G. Stanley Hall'ın yaptığı çalışmalarla başlar. Gençlik psikolojisinin kurucusu sayılan Hall, gençliği 12-24 yaşları arasındaki dönem olarak görmüş ve bireyin bu dönemini organik gereksinimleri ile toplumun istekleri arasında yaşadığı savaşın karakterize ettiğini belirtmiştir.³ Ergenlik dönemi ile ilgili yapılan tıbbi çalışmalardan farklı olarak gelişimi daha çok psikolojik faktörlerle açıklayan Hall'ın gençlik psikolojisi çalışmalarında biyoloji, antropoloji ve sosyoloji de yer almıştır.⁴

² Demet Lüküslü, Türkiye'de "Gençlik Miti" 1980 Sonrası Türkiye Gençliği, İletişim Yay., İstanbul, 2009, ss.19-20.

³ Şemin, a.g.e., ss. 4-7.

⁴ Esra Burcu, "Gençlik Teorilerinin Sınıflandırılmasına İlişkin Bir Çalışma" Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, 1(1-2), 1999, (105-137), s.108.

Gençlik sosyolojisi içerisinde ise gençlik, bireyin biyolojik temelli varoluş durumunu yadsımadan, kültürel ve tarihsel değişimlere odaklanarak, sosyal açıdan sürekliliğe sahip bir dönem olarak değerlendirilir. Bu çerçevede bir geçiş süreci olarak addedilen gençlik döneminde psikososyal hâller de dikkate alınmaktadır.⁵ Marshall'a göre de sosyolojik anlamda gençlik, atfedilmiş bir statü, toplumsal düzeyde kurgulanmış bir adlandırma olarak düşünülen bir terimdir. Bu yönüyle üç şekilde kullanılan terim, ilk olarak çok genel bir bakış açısı ile yaşam çevriminde bebekliğin ilk dönemlerinden yetişkinliğin eşiğindeki gençliğe kadar olan evreleri kapsar. İkinci olarak on-yirmi yaş arasındaki gençlikle ve yetişkinliğe geçişle ilgili kuram ve araştırmalarda ergenliğe karşı tercih edilen bir kavram olarak görülür ve son olarak da endüstriyel kent toplumunda yetişmenin getirdiği düşünülen duygusal ve sosyal sorunları belirtmek için kullanılır.⁶

Gençlik modern toplumda bir taraftan geleneksel toplumlardan farklı olarak çocukluk ve yetişkinlik arasındaki dönemi tanımlar diğer taraftan da toplumların bu evredeki bireylere yönelik sosyal, politik ve ekonomik beklentilerine bağlı olarak da şekillendirilir. Gençler geleceğin teminatı ve toplumu ileriye taşıyacak aktörlerdir. Bu nedenle gençlik dönemi gençlerden çok yetişkinlerin tartıştığı ve yetişkinlerin önceliklerine göre anlam kazanan bir dönem olmuştur. Modernlikle eş zamanlı sosyal bir kategori olarak ortaya çıkan gençlik, kurulan yeni toplumların da sembolü olarak seçilmiştir. Geleceği inşa etmeyi ve eğitim sistemi aracılığıyla aydınlık yeni kuşaklar yetiştirmeyi hedefleyen bu yaklaşım içerisinde gençlik geleceğe hâkim olmanın yolu olarak görülmüştür. Ancak bu bakış açısı eğitilmiş, orta sınıf ve toplumsal açıdan tehdit yaratmayan gençliği hedeflemektedir.⁷ Gençler arası sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıkların göz ardı edilmesi ve gençliğin homojen bir yapı gibi algılanması riskini de beraberinde getiren bu yaklaşım genç kuşaklara ilişkin çeşitliliğin görülmesini engelleyerek dezavantajlı genç kesimleri dışarıda bırakan ve kapsayıcı olmayan politikalara ve uygulamalara neden olabilmektedir.

Gençler yaş, cinsiyet, ekonomik durum, aile durumu, eğitim seviyesi, yaşadıkları yer, katılım gibi sosyal, siyasal göstergeler itibarıyla birbirinden farklı bireylerden oluşan bir kesimdir. Söz konusu farklılıklar, içinde bu-

⁵ Ömer Miraç Yaman, *Apaçi Gençlik Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri: İstanbul'da "Apaçi" Alt kültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma*, Açılım Kitap, İstanbul, 2013, ss.35-36.

⁶ Gordon Marshall, "Gençlik", *Sosyoloji Sözlüğü*, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s. 264.

⁷ Hakan Yücel ve Demet Lüküslü, "2000'li Yılları Gençlik Üzerinden Okumak", der. Demet Lüküslü, Hakan Yücel, *Gençlik Halleri 2000'li Yıllar Türkiye'sinde Genç Olmak* içinde, Elif Yayınevi, Ankara, 2013, s. 9-24.

lunulan toplumsal yapının özelliklerine bağlı olarak şekillenir. Bu nedenle yaşam pratikleri birbirinden ayrı olan genç kesimlerin ihtiyaçları da değişkenlik göstermektedir. Diğer bir ifade ile gençlerin ihtiyaçları toplumdaki diğer kesimler ile farklılaştığı gibi gençlik kategorilerine göre kendi içinde de farklılaşabilmektedir. Bu da genç kesimlerinin ihtiyaçlarına yönelik kamu politikaları oluşturulurken dikkate alınması gereken bir husustur.⁸

Özetle gençlik dönemi, içinde yaşanan toplumun yapısından ve kültüründen bağımsız bir dönem olmamakla birlikte aynı zamanda bu dönemdeki bireyler heterojen bir toplumsal kategori olarak değerlendirilmesi gereken kesimlerdir. Gençlik her bireyin aynı koşulları paylaştığı, aynı değişimleri tecrübe ettiği ve aynı geleceği hedeflediği bir dönem değildir. Özellikle modern toplumlardaki gelir kaynaklı artan eşitsizlikler, sosyal ve kültürel farklılıklar, temel hizmetlere erişimdeki engeller bazı gençler için dezavantajlılık oluşturmaktadır. Dolayısıyla gençlik döneminin her birey için farklı sorunların ve zorlukların gölgesinde geçirilen bir evreye karşılık geldiği ifade edilebilir.

Dezavantajlılık Kavramı ve Dezavantajlı Gençler

Toplumda bireyler eşit sosyo-ekonomik konumlara sahip değillerdir. Bu farklılığın nedeni birçok unsura bağlı olarak şekillenebilir. Cinsiyet, eğitim durumu, servet, mülkiyet, etnik faktörler, kültürel ve siyasi etkenler bazı bireyler için avantajlar sunarken bazı sosyal gruplar bu avantajlara sahip olamamaktadır. Dezavantajlı gruplar olarak nitelendirilen bu bireyler toplumsal yaşamın dışına itilmiş, temel hizmet ve kaynaklara ya hiç erişemeyen ya da sınırlı erişebilenlerdir. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), dezavantajlı grupları ekonomik durum, cinsiyet, etnik veya dinsel köken veya siyasi durum nedeni ile topluma sosyal ve ekonomik olarak entegre olma şansı daha az olan bireyler olarak tanımlamaktadır. Herhangi bir mülkiyete sahip olmayan veya gelir getirici faaliyetlere her zaman erişim sağlayamayan bu bireylerin dezavantajlılık durumları, içinde yaşadıkları toplumsal koşullara göre de farklılık gösterir. Dolayısıyla dezavantajlı bireylerin özellikleri, toplumsal çoğunluğun elde ettiği olanaklara bağlı olarak göreceli hâle gelmektedir.⁹

⁸ On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023 (2018), https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2020/04/Cocuk_ve_GenclikOzellikIhtisasKomisyonuGenclikCalismaGrubuRaporu.pdf, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).

⁹ Françoise Caillods, Education Strategies For Disadvantaged Groups: Some Basic Issues, 1998, pp.10-11, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114204/PDF/114204eng.pdf.multi>, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).

Dezavantajlılık; cinsiyet, inanç, ırk, engellilik gibi daha bireysel etkenlere de dayanabilir. Ayrıca kentleşme, göç, ekonomik krizler, gelir dağılımındaki eşitsizlik gibi farklı yapısal unsurlara bağlı olarak da ortaya çıkabilir. İnsanlar, toplumun çoğunluğunun erişebildiği imkân ve araçlara erişimleri ve bunları kullanımları engellendikçe kendilerini dezavantajlı olarak görürler. Bu imkân ve araçlar arasında özerklik, teşvik, sorumluluk, kendine saygı, toplumsal destek, sağlık, eğitim, bilgi, istihdam, sermaye ve sosyal destek sistemleri yer alır. Bu nedenle dezavantajlılık aynı zamanda bireyin kendi kendine yeterliliğinin önündeki engellerin varlığıdır.¹⁰

Bireyi yaşadığı toplumda temel olanak ve hizmetlerinin dışında bırakan bu engeller bir tür güvensizlik ve savunmasızlık durumudur. Savunmasızlık herhangi bir toplumda fiziksel veya duygusal yaralanmaya yatkın olma, daha kolay ve gereksiz eleştiriye maruz kalmak, rahat yaşam sürdürememek, gelişim fırsatlarından yoksun olmak demektir. Bu yoksunluğu yaşayan dezavantajlı gruplar her toplumda mevcut olumsuz uygulamalar nedeniyle de temel haklarını kullanmakta zorlanırlar ve sıklıkla ayrımcı muameleyle karşılaşırırlar. Genel nüfusa göre daha fazla sosyal dışlanma ve yoksulluk riski yaşayan bu grupların karşılaştığı ayrımcılık doğrudan ya da dolaylı olarak sosyal ve ekonomik faaliyetlerin dışına itilmek anlamına gelir.¹¹ Bu bağlamda özellikle yoksullar, işsizler, eğitimsizler, kadınlar, sosyal güvencesi olmayanlar, evsizler, ayrımcılığa uğrayan sosyal gruplar, bağımlılar, engelliler, çocuklar, farklı etnik azınlıklar, izole edilmiş yaşlılar dezavantajlı grupları oluşturur. Bu dezavantajlı gruplar çoğunlukla iç içe geçmiş, keskin sınırlarla birbirinden kolayca ayrılamayan, birbirini etkileyen ve besleyen kesimlerdir. Eğitimsizler genellikle işsiz, işsiz insanlar ise yoksul ve sosyal güvencesi olmayan bireylerdir.¹² Dolayısıyla dezavantajlılık pek çok olumsuzluğun etkilediği son derece karmaşık-değişken bir durumdur; bu durumu yaşayan gruplar arasında yer alan ve gençlik çağında olan bireyler de *dezavantajlı gençler* olarak tanımlanmaktadır.

Dezavantajlı gençlik kavramı, genel olarak, eğitim veya toplumsal konumlar gibi kazanımları elde etme şansı daha az olan gençleri ifade etmek için kullanılır. Ülkeler bazında ve bilimsel çalışmalar ekseninde dezavantajlılık tanımı değişiklikler gösterse de çoğu kez dezavantajlılığın farklı boyutlarına (örneğin ekonomik dezavantajlılık gibi) ve dezavantajlılığa yol açan faktörle-

¹⁰ Steven E. Mayer, What is a "Disadvantaged Group?", 2003, p.3, <https://studylib.net/doc/8720705/what-is-a-disadvantaged-group%3F>. (Erişim Tarihi: 25.01.2022).

¹¹ T.SN Sastry, Human Rights of Vulnerable and Disadvantaged Groups, Pune: Registrar, 2012, pp.12-13.

¹² Abdullah Elmas, "1923-2016 Yılları Arası Hükümet Programlarında Dezavantajlı Gruplar", Social Sciences Studies Journal, 2018, 4(15), (945-953), s. 946.

re (dezavantajlı bir bölgede büyüme gibi) atıfta bulunmaktadır. Dezavantajlı gençliğe yönelik ortak bir tanım üzerinde anlaşmaya varmadaki zorluklar nedeniyle, Avrupa Birliği politika oluşturmak için bir ölçüt olarak erken okul terki kavramını seçmiştir.¹³

Dezavantajlı gençler aynı zamanda yaşitlarından daha az fırsata/olanağa sahip olan ve daha çok engelle karşılaşan kesimlerdir. Bu gençlerin karşılaştıkları engeller de çeşitli nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla dezavantajlılık durumu farklı nedenlere dayandığı için de ortak bir tanımdan hareket etmenin oluşturduğu güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Bu nedenler şu şekilde sınıflandırılabilir¹⁴:

- Sosyal engeller: Ayrımcılığa maruz kalan gençler (cinsiyet, etnik köken, din, cinsel yönelim, engellilik vb. nedeniyle), sınırlı sosyal becerilere sahip gençler, anti-sosyal gençler, güvencesiz durumdaki gençler, suçlular, uyuşturucu bağımlıları, genç ve/veya bekâr ebeveynler, yetimler, parçalanmış ailelerden gelen gençler vb.
- Ekonomik engeller: Düşük yaşam standardı olan ve düşük gelire sahip gençler, sosyal refah sistemine bağımlı gençler, uzun süreli işsiz gençler, evsiz gençler, borç içinde veya mali sorunlar içinde olan gençler vb.
- Engellilik¹⁵: Zihinsel (bilişsel, öğrenme), fiziksel, duyuşsal veya diğer engelleri olan gençler.
- Eğitim güçlükleri: Öğrenme güçlüğü çeken gençler, okulu erken bırakan/öğrenimini tamamlayamayan gençler, farklı bir kültüre / dile sahip olmaktan dolayı okul performansı düşük gençler.
- Kültürel farklılıklar: Genç göçmenler veya mülteciler, ulusal veya etnik bir azınlığa mensup gençler, dil uyumu ve kültürel içerme sorunları olan gençler vb.
- Sağlık sorunları: Kronik sağlık sorunları, ağır hastalıkları veya psikiyatrik rahatsızlıkları olan gençler vb.
- Coğrafi engeller: Uzak, kırsal bölgelerden gelen gençler, sorunlu kentse bölgelerden gelen gençler, daha az hizmet verilen alt yapı sorunlarının olduğu bölgelerden gelen gençler (sınırlı toplu taşıma, yetersiz tesisler, terk edilmiş köyler...) vb.

¹³ Axel Pohl, Disadvantaged Youth, <https://www.style-research.eu/resource-centre/glossary/disadvantaged-youth/> (Erişim Tarihi: 25.01.2022).

¹⁴ SALTO-YOUTH, Who Are We Talking About? <https://www.saltoyouth.net/rc/inclusion/archive/archiveresources/inclusiongroups/inclusionoffenders/InclusionOffendersWho/> (Erişim Tarihi: 25.01.2022).

¹⁵ Engellilik ve engellilikten etkilenen bakım verenler konusundaki dezavantajlılıklar hakkında daha detaylı bilgi için bkz; Kayaarslan (2020a).

Bu nedenlerin biri veya birkaçı toplumda bazı genç kesimlerin dezavantajlılığına yol açabilmektedir. Aynı zamanda dezavantajlılık oluşturan tek bir neden zamanla farklı dezavantajlılık durumlarını da beraberinde getirebilmektedir. Örneğin sağlık sorunlarına veya coğrafi engellere bağlı olarak yaşanan olumsuzluklar zamanla gençlerin eğitim olanaklarına erişimlerini kesintiye uğratabileceği gibi eğitimlerini sürdürmelerini de engelleyebilmektedir. Özellikle 2020 yılında ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkileyen Covid-19 pandemisi sürecinde sağlık ve eğitim daha da önem kazanmıştır. Sağlık alanında söz konusu pandeminin neden olduğu sorunlarla çocuk ve gençlerin eğitime dair ilişkileri ele alan bazı kaynaklarda da hâlen güncelliğini korumakta olan pandemi sürecindeki eğitime dair konular ve yaşanan sorunlar detaylı şekilde incelenmektedir.

Çoğu durumda, bireyler aynı anda yukarıda açıklanan dezavantajlılık nedenlerini belirten kategorilerin birkaçına girebilir ve bu durum gençlerin yaşadıkları zorlukları daha da artırabilir. İmkânları kısıtlı gençler, büyük ölçüde kişisel durumları ve bazen de yaptıkları seçimler nedeniyle hayatlarında akranlarından daha farklı ve/veya daha zor engellerle karşılaşan gençlerdir. Ancak diğer yönüyle bir birey sadece bir veya iki özellik temelinde otomatik olarak “daha az fırsata sahip olan” gruba da dâhil edilmemelidir. Örneğin, göçmen bir kökenden geldikleri için gençleri daha az fırsata sahip olan gruba dâhil etmek yanlış olacağı gibi, benzer şekilde, tüm bekâr ebeveynlerin veya tüm engelli gençlerin otomatik olarak daha az fırsata sahip olduğunu varsaymak da yanlış olacaktır.¹⁶

Dezavantajlı gençlerin karşılaştıkları bir diğer önemli sorun da sosyal dışlanmadır. Gençlik dönemi bireyin içinde yaşadığı toplumla bağ kurma ve toplumsal yaşama dâhil olmaya ilişkin yetişkinlerden daha fazla çaba göstermek durumunda kaldığı bir dönemdir. Bu dönemde maruz kalınan sosyal dışlanma da gençlerin yaşam şartlarını daha da zorlaştıran temel etkenler arasında yer alır. Dışlanma, dezavantajlı genç kesimlerin içinde yaşadıkları koşulları değiştirecek fırsatlara erişimlerinin önündeki önemli engellerden birisidir. Toplumsal hayata katılabilmek, ötekileştirilen ve sorun olarak görülen bireyler için daha da zor hâle gelmektedir.

Sosyal dışlanma; sosyal bütünleşme ve toplumsal aidiyetin tam karşıtı olan bir süreçtir. Bu süreçte bireyler, temel gereksinimlerden yoksun kalırlar, toplumla olan bağları kopar; halka dair, siyasi, iktisadi ve toplumsal vatan-

¹⁶ Salto-Youth, Who Are We Talking About? <https://www.saltoyouth.net/rc/inclusion/archive/archiveresources/inclusiongroups/inclusionoffenders/InclusionOffendersWho/> (Erişim Tarihi: 25.01.2022).

daşlık/yurttaşlık haklarından tam olarak yararlanamazlar.¹⁷ İlk kez J. Klanfer'in çalışmasında ortaya çıkan dışlanma kavramı ekonomik ve toplumsal gelişmenin dışında tutulan insanların yaşamlarına işaret etmektedir.¹⁸

Bireylerin ya da hanelerin ya kaynaklardan ya da daha geniş ölçekte içinde yaşadıkları toplumla sosyal bağlar kurmaktan yoksun bırakılma süreçlerini ifade eden sosyal dışlanma kavramı, 1980'li yıllarda özellikle Avrupa'daki toplumsal politikaya ilişkin tartışmalarda sıkça kullanılmıştır. Kavram genel hatları ile üç farklı şekilde ele alınır; ilk olarak sosyal dışlanma toplumsal haklara ve toplumsal hakları kullanmaya ilişkin engeller veya süreçlerle tanımlanır. İkinci yaklaşım dışlanmayı toplumun genelinden toplumsal ya da normatif bakımdan tecrit edilme olarak görür. Son olarak da sosyal dışlanma kavramı çok kültürlü toplumlarda görülen aşırı marjinalleşme durumları için kullanılır.¹⁹ Bu açıdan her bir yaklaşım dışlanmaya maruz kalan toplumsal kesimlerin ve özellikle gençlerin dezavantajlılık durumlarını farklı yönleri ile ortaya koymaktadır. Keyder ve Adaman²⁰ sosyal dışlanmanın iç içe geçmiş üç farklı boyutuna dikkat çeker:

- Ekonomik Dışlanma: Emek piyasasına katılamama, emek gelirinden yoksun olma, işsizlik, sosyal güvencesizlik durumu.
- Mekânsal Dışlanma: Belirli mekânlara ulaşmada ve mekânlardan yararlanmada karşılaşılan engeller.
- Kültürel Dışlanma: Toplumsal ve kültürel hayata tam olarak, dilediğince katılamama durumu.
- Politik Dışlanma: Politik ve hukuki hakların bütünüyle kullanılamaması, siyasi yaşama katılımın doğrudan veya dolaylı olarak engellenmesi.

Sosyal dışlanma ekonomik, siyasi, kültürel ve mekânsal boyutları ile gençleri toplumdan, toplumsal ilişkilerden ve kurumsal düzenden uzaklaştırır. Sonuçları dikkate alındığında ise dışlanma bireysel savunmasızlığı ve güvensizliği pekiştiren, aidiyet duygusunu zayıflatan ve olumsuz yaşam koşullarına karşı mücadele gücünü azaltan bir durumdur. Toplumsal eşitsizli-

¹⁷ Mustafa Hatipler, "Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi", Bilgi, 21 (1), (39-77), 2019, s.43.

¹⁸ Serge Paugam, "Dışlanma", Sosyolojik Düşünce Sözlüğü, yay. haz. Massimo Borlandi vd., çev. Bülent Arıbaş, İletişim Yay., İstanbul, 2011, (192-195), s. 192.

¹⁹ Gordon Marshall, "Sosyal Dışlanma", Sosyoloji Sözlüğü, çev. Osman Akınhay, Derya Kömürçü, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s.150.

²⁰ Fikret Adaman ve Çağlar Keyder, Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma, 2005, ss.9-10. https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).

ğin hem sonucu hem de nedeni olan sosyal dışlanma aynı zamanda genç ile toplum arasındaki mesafenin artması demektir. Mesafe artıkça sosyal uyum sorunları daha da görünür hâle gelir ve genç var olan düzene karşı bir tehdit olarak görülmeye başlanır. Bu bağlamda Bauman²¹ dışlanan bireylerin tercih etmemelerine rağmen sahip oldukları özelliklerden, yaptıkları şeylerden dolayı değil, başkalarının düzen anlayışına uymadıklarından dolayı ya da yeterli ölçüde sahip olamadıkları kaynakların yokluğunun norma uygun yaşamı imkânsız kıldığı için dışlandıklarına dikkat çeker.

Sosyal dışlanma ve dezavantajlılık, bütün toplumlarda var olan ve çoğunlukla kentsel yaşamla daha yaygın bir hâle gelen bir durumdur. Özellikle kentlerin belirli bölgelerinde yoğunlaşan bu gruplar kendi içlerinde giderek homojenleşen ve tehlikeli dışlanma döngülerinin (şiddet, düşük eğitim düzeyi, hizmet kalitesinin düşüklüğü, iş imkânlarının olmayışı ve ayrımcılık vb.) açık bir şekilde işlediği azınlık gruplar olarak ya da dışlanma sürecine doğru sürüklenen belirli bir bölgede yoğunlaşma ihtimali daha düşük ve belirsiz gruplar olarak varlık sürdürürler.²² Günümüzde küreselleşmenin ürettiği yüksek risk koşullarının da etkisi ile işsizler, çalışan yoksullar, evsizler, sokakta çalışan çocuklar, geçici ve güvensiz emek işçileri, sokak satıcıları ve sayısız alt kültürel marjinalizasyonlardan oluşan dezavantajlı sosyal kesimler kent ekonomisi içinde temsil imkânlarını kaybettiklerinden, sosyal ve kültürel olarak dışlanma ve izolasyona uğrama tehdidi ile karşı karşıya kalmaktadır.²³ Bu gruplardan biri olarak dezavantajlı genç kesimlerde ise sosyal dışlanmanın en önemli nedenlerinden birisi yoksulluktur. Sosyal dışlanmanın da temel belirleyicilerinden biri olan yoksulluk, dışlanan gençlerin yaşam kalitesini güçlü bir şekilde etkilemektedir. Özellikle, iş güvencesi olmayan ve düşük gelirli çalışma koşulları gençlerin kaliteli barınma, maddi güvenlik, kaliteli eğitim ve öğretim, erişilebilir sağlık hizmetleri, kültür ve eğlence etkinliklerinden faydalanamamaları ve bunun yanı sıra, yeterli kaynaklara sahip olmamaları anlamına gelmektedir. Ayrıca işsizlik, gençlerin refahı için güçlü bir tehdittir. İstihdam eksikliği, bir gencin özgüvenini ve sosyal güvenini tehlikeye atarak sadece psikolojik rahatsızlıklara yol açmaz, aynı zamanda gençlerin kendi sağlıklarını korumaları için gerekli maddi kaynaklara

²¹ Zygmunt Bauman, *Çalışma, Tüketici ve Yeni Yoksullar*, çev. Ümit Öktem, Sarmal Yay., İstanbul, 1999, s.125.

²² Enzo Mingione, "İleri Endüstriyel Dünyada Kentsel Yoksulluk: Kavramlar, Analizler ve Tartışmalar", *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, ed. Ömer Aytaç, Süleyman İlhan, Birleşik Yay., Ankara, 2013, (3-62),s. 43.

²³ Ömer Aytaç, "Yoksulluk, Kentsel Sınıfsal ve Sosyal Dışlanma: Modern Kentlerde Sınıfsal/Mekânsal Yarılma ve Suçlaştırılma Mekanizmaları", *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, ed. Ömer Aytaç, Süleyman İlhan, (65-124), Birleşik Yay., Ankara, 2013, s.66.

sahip olamayacakları anlamına da gelir. Uzun süre eğitim olanaklarının ve iş fırsatlarının dışında kalmak, gençlerin uzun vadede sosyal ve politik olarak marjinalleşmesine, bağımlılık, güçsüzlük ve sıkıntı duygularının güçlenmesine de neden olmaktadır.²⁴

Dezavantajlı gençler karşı karşıya kaldıkları işsizlik, geçici-güvence-siz-düşük gelirli işlerde çalışma ve bunun neticesi olarak ortaya çıkan yoksulluk durumunun yol açtığı güçsüzlükle beraber yurttaş olarak toplumsal kararlara katılma, yurttaş olarak haklarını savunma, bağımsız bireyler olma ve toplumsal değişimin öncüsü olma açısından da güçsüzlük yaşarlar. Gençler için önemli olan aslında; eğitim, beceri gibi sadece beşerî sermayelerini değil aynı zamanda sosyal ilişkiler kurmak, sosyal ağlara katılmak gibi sosyal sermayelerini de geliştirmeye duydukları ihtiyaçtır.²⁵ Bu nedenlerle de dezavantajlılığın yol açtığı güçsüzlükler hem bireysel hem de toplumsal yönüyle gençlerin sağlıklı bir gençlik dönemi geçirmesini engelleyebilmektedir.

Eğitimin Dezavantajlı Gençlere Yönelik Etkileri

Dezavantajlı genç kesimlere yönelik yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelede eğitim, ulusal ve uluslararası politikaların odak noktasını oluşturmaktadır. Yoksulluk ve sosyal dışlanma ile ilgili yapılan çalışmalarda okulaşmaya geç yaşlara kadar katılımın sağlanması ile genç işsizliğinin azalacağı belirtilmekte, okul ve piyasa arasında gençlere yararlı olacak bir ilişki kurulmasının sağlanacağı ve gençlerin donanımlı olarak emek piyasasına katılmalarının gerçekleşeceği savunulmaktadır.²⁶ Bu yönüyle eğitim alamayan veya eğitimini sürdüremeyen bireyler için yoksulluk durumundan kurtulma ve toplumsal yaşama katılım eğitim alan gençlere oranla çok daha zor olmaktadır. Çakır'ın²⁷ da ifade ettiği gibi bireyin eğitim hakkını kullanamaması, sağlığını koruyamaması; toplumsal yaşama bütünleşmek için gerekli vasıflardan yoksun olmaya, iyi bir iş bulamamaya neden olmaktadır. Okuluna devam edemeyen bir genç, o an yaşadığı dışlanmışlığın yanında, gelecekte

²⁴ Giulia Paolini, Youth Social Exclusion and Lessons From Youth Work, 2013, p.13. <https://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/reports/eurydice-study-social-exclusion-2013.pdf>. (Erişim Tarihi: 26.01.2022).

²⁵ Nurhan Yentürk ve Cem Başlevent, Türkiye'de Genç İşsizliği: Etkileyen Faktörler ve Politika Önerileri, Türkiye'de Gençlik Çalışması ve Politikaları içinde, der. Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran, Gülesin Nemutlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay, İstanbul, 2008, (345-378), s.360.

²⁶ Middleton'dan aktaran Laden Yurttagüller, Sosyal Dışlanma ve Gençlik, Türkiye'de Gençlik Çalışması ve Politikaları içinde, der. Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran, Gülesin Nemutlu, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay, İstanbul, 2008, (379-399), s.388.

²⁷ Özlem Çakır, "Sosyal Dışlanma", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2002, 4(3), (83-104), s.88.

iyi bir iş bulamama tehlikesini de taşıyarak, ileride yaşayacağı ekonomik ve sosyal dışlanmanın da temelini atmış olacaktır. Aynı zamanda bireylerin yoksulluk nedeniyle yetersiz eğitim alması bir yandan yoksulluğu devam ettirici bir etki oluştururken bir diğer yandan da bu bireylerin topluma katkılarının da düşük düzeyde kalmasına neden olmaktadır. Bu durumun ülkelerin kalkınmasını olumsuz yönde etkilemesi nedeniyle yoksullukla mücadelede eğitim konusu, sosyal politika alanında ve ekonomik ilerlemede önemli bir unsuru teşkil etmektedir.²⁸

TUİK²⁹ verilerine göre, Türkiye'deki toplam nüfusun %15,4'ünü 15-24 yaş aralığındaki genç nüfus oluşturmaktadır. Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında Avrupa Birliği üyesi 27 ülkeden daha fazla bir genç nüfusa sahip olan Türkiye'de genç işsizliği %25,3 iken, eğitimde veya istihdamda olmayan gençlerin oranı ise %28,3'tür. Genç nüfus açısından en şanslı ülkelerin başında gelen Türkiye'de gençlerin eğitimlerini sürdürmelerinin sağlanması ve iş imkânlarının artırılması son derece önemlidir.

Avrupa İstatistik Ofisi (Eurostat)³⁰ verilerine göre, Türkiye'de genç nüfusun eğitimden erken ayrılma oranları son on yılda azalmış olsa da hâlâ yüksek ve Avrupa ülkelerinin çok üstündedir. 2019 yılına ilişkin veriler incelendiğinde Türkiye'de 18-24 yaş arası gençlerde eğitimini tamamlamadan okulu terk edenlerin oranının %28,7 (kadınlarda: %28,6; erkeklerde: %28,9), 2020 yılında ise eğitimini tamamlamadan okulu terk edenlerin oranının ise %26,7 (kadınlarda: %25,8; erkeklerde: %27,5) olduğu görülmektedir.

TÜRKİYE	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam %	41,9	39,6	37,5	38,3	36,4	34,3	32,5	31,0	28,7	26,7
Erkek %	37,7	36,1	35,0	35,5	35,0	32,7	31,0	30,4	28,9	27,5
Kadın %	45,7	43,0	39,9	41,0	37,6	35,8	34,0	31,6	28,6	25,8

Tablo 1: Cinsiyete Göre Eğitimden Erken Ayrılanlar (18-24 yaş)

Kaynak: Eurostat, 2020.

Eğitim bu bağlamda dezavantajlılık durumunu ortadan kaldırma noktasında tek çözüm olmasa da önemli ölçüde engelleyici bir faktördür. Modern

²⁸ Süheyla Erikli, "Genç Yoksulluğunun Temel Belirleyicileri: Eğitim ve Düzgün İş", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 18(1), (283-302). 2016, s.287.

²⁹ TUİK, İstatistiklerle Gençlik, 2020 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=İstatistiklerle-Genclik-2020-37242>. (Erişim Tarihi: 25.01.2022).

³⁰ Eurostat, Cinsiyete Göre Eğitimden Erken Ayrılanlar, 2021, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.DO>, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).

sanayi toplumlarında bireyin toplumsallaşma sürecinde ailenin rolünü büyük ölçüde kurumlara devrettiği düşünülürse, eğitim kurumlarının özellikle gençlerin hayata hazırlanmasındaki önemi daha net anlaşılacaktır.

Eğitim kurumları bireylere sadece belirli alanlarda uzmanlık ve formasyon sağlamaz. Aynı zamanda birey eğitim kurumları aracılığı ile sosyal ilişkiler kurar ve yeni sosyal çevreler edinir. Bu yönüyle eğitim kurumları gençlerin dezavantajlılığa yol açan faktörlerle mücadelesinde de etkili bir rol oynar. Bireydeki yetenekleri ortaya çıkaracak ve onu içinde yaşadığı çağın koşullarına uyum sağlayabileceği donanımına kavuşturacak bir eğitim anlayışı bireyin iyi bir yaşantı edinmesini sağlayabilecektir.

Eğitimin önemli olduğu diğer konular arasında toplumun güncel sorun alanlarından bazıları bulunmaktadır. Örneğin, erken yaşta yapılan evliliklerin önlenmesi, bireylerin bilinçli karar alabilmelerini sağlayacak anatomik ve mental olgunluğa erişebilmeleri için de eğitim son derece önemlidir. Erken evlilikler özellikle kız çocuklarının bedensel ve psikolojik gelişimlerini olumsuz yönde etkiler ve ileride sağlıksız, hayatın gerçeklerine hazırlıksız genç bireylere dönüşmelerine neden olur. Maddi ve manevi olarak muhtaç durumdaki ergenlerin evlenmesi ile eğitimleri kesintiye uğrayarak istihdam imkânlarından faydalanabilecekleri vasıflardan yoksun kalırlar. Daha çok kadın aleyhine sonuçlanan erken evliliklerde aile içi şiddet ve baskılar da bireyi dezavantajlı duruma taşır. Riskli doğum, kalıcı hastalıklar gibi sağlığa yönelik olumsuzluklara da neden olan erken evlilikler bireylerin eğitime katılımlarının ve eğitimlerini sürdürmelerinin sağlanması ile büyük ölçüde önlenebilmektedir.³¹

Diğer taraftan sosyal eşitsizliğin ailelerin çocuklarının eğitimini destekleme yollarını da etkilediği söylenebilir. Yine farklılaşan eğitim ve meslek yapıları yoluyla sosyal eşitsizlik dengelenebileceği gibi aynı zamanda okulu erken bırakanların nasıl istihdam edileceğine veya mesleki kariyerin okul/iş temelli olup olmamasına bağlı olarak da bu eşitsizlik güçlendirilebilir. Bunun yanında yükseköğrenim uzun vadede en azından değerli bir yatırım olsa da zorunlu eğitimini tamamlamış ancak sonrasında eğitimine devam edememiş ve ailesinin de maddi durumu zayıf olan gençler uzun dönemde dezavantajlı olup iş bulmada başarı sağlayamamaktadır. Etnik azınlığa mensup ve göçmen gençler açısından bakıldığında ise bu grupların okul terkenden daha fazla etkilendiği görülebilir. Her ne kadar dezavantaj bu gençler için çoğunlukla kültürel unsurlarla ilişkilendirilse de düşük sosyo-ekonomik statülerin de okul terkende önemli ölçüde etkisi olduğu söylenebilir. Eğitim söz konusu olduğunda dezavantaj oluşturan diğer iki faktör de toplumsal cinsiyet

³¹ Mustafa Orçan ve Muhsin Kar, "Türkiye'de Erken Yaşta Yapılan Evlilikler ve Risk Algısı: Bismil Örneği", *Aile ve Toplum*, 4(14), (97-111), 2008, s.98.

ve bölgesel eşitsizliklerdir.³² Özellikle en ücra yerlerde bulunan, az nüfusa sahip bazı kırsal bölgeler; büyüme, iş fırsatları ve geleceğe yönelik sürdürülebilirlik sorunları ile karşı karşıya kalmaktadır. Kadınlar ve gençler için sosyo-ekonomik imkânların da kısıtlı olduğu bu alanlarda gençlerin yaşadıkları güçlükler ise şunlardır³³:

- Örgün ve yaygın eğitimdeki yetersiz imkânlar: Bu bölgelerde gençlere yönelik Sivil Toplum kuruluşları ve okulların bulunmaması veya yetersiz olması.
- İstihdama yönelik engeller: İş piyasalarının küçük olması ve yüksek işsizlik oranları.
- Boş zaman faaliyetleri³⁴: Tiyatro, sinema vb. kültürel faaliyetlerin az olması veya hiç olmaması.
- Ulaşım ve hareketlilik: Sınırlı toplu taşıma.
- Sağlık hizmetleri: Ulaşılabilir mesafede uzman doktor ve donanımlı hastanelerin bulunmaması.
- Sıkıntı ve imkânsızlıklardan dolayı gençler arasında sık rastlanan sigara ve alkole bağlı sorunlar: Gençlerin bir araya geldiği yerel meyhane, kahvehane gibi mekânların sosyalleşmek ve zaman geçirmek için kullanılması.
- Altyapı sorunları: Bu bölgelerde yeni teknolojilerin ya hiç bulunmaması yâda zamanın gerisinde kalması.

Bütün bu güçlüklerle bağlı olarak ortaya çıkan olumsuzlukların ve sınırlılıkların ortaya çıkardığı dezavantajlı durumlar, gençler arası bölgesel farklılıklara yol açarak özellikle kırsal alanlarda yaşayanların temel ihtiyaçlara ve kültürel imkânlara ulaşımını kısıtlamaktadır. İşsizliğe bağlı yoksulluk veya gelir düzeyinin yetersizliği de bu grupların hizmetlere erişimini zorlaştırmaktadır. Bu bölgeler ve yerleşim alanları kentlerle karşılaştırıldığında bazı avantajlara (gürültü azlığı, görece temiz çevre vb.) sahip olsa da gençler açısından eğitimin sürdürülebilirliğini engelleyerek eğitim aracılığı ile edinecek vasıflardan yoksun kalmaya neden olabilmektedir.

³² Avrupa Komisyonu, Dezavantajlı Gençler ile ilgili Politika Önlemleri Tematik Çalışması Özet Doküman, 2005, <https://docplayer.biz.tr/4585166-Dezavantajli-gencler-ile-ilgili-politika-onlemleri-tematik-calismasi-ozet-dokuman.html>, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).

³³ Salto-Youth, Uluslararası Köy, 2007, ss.9-11, <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-1953/VillageInternationalTR.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).

³⁴ Gençlerin boş zaman değerlendirme anlayışları ve faaliyetleri ile ilgili güncel bir araştırmada (Kayaarslan, 2020b), gençler açısından boş zaman değerlendirmenin önemine vurgu yapılması, genellikle gözden kaçırılan bu konunun ne kadar önemli olduğunu bir kez daha ortaya koyması bakımından değerli görülebilir.

Kırsal alanlardaki bu olumsuz durumlar dışında gençleri etkileyen bir diğer faktör de bazı bölgelerde yoğunluklu olarak görülen terör olaylarıdır. Gençler terör olaylarının yaşandığı ve terör faaliyetlerinin görüldüğü bölgelerde bu illegal örgütlere katılım riskini veya bu örgütlerin faaliyetlerinin yol açtığı güvenlik problemlerini daha fazla yaşarlar. Terör ve suç örgütlerinin tuzağına düşen birçok genç aynı zamanda eğitimini de yarıda bırakarak terör eylemlerine dâhil olabilmektedir.

Ailelerdeki uyum sorunları, ekonomik yetersizlikler gençlerin suça itilmesindeki önemli etkenlerdir. Özellikle düşük gelirli ailelerdeki gençlerin aileye katkı sağlamak için erken yaşlarda çalışmak durumunda kalmaları ve ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamaları da terör örgütlerinin bu gençleri kandırmalarını kolaylaştırmaktadır. Sosyal ve ekonomik haklardan yeterince faydalanamayan bu gençler özenme duygusunun da etkisi ile suç örgütlerine kayabilmektedirler.³⁵

Bölgesel ölçekte gençler açısından dezavantajlılık oluşturan bir diğer unsur da sanayileşmenin bulunduğu yaşam alanlarında ortaya çıkmaktadır. Sanayi atıklarının tehdidi altındaki bu alanlarda birçok sağlık sorunu görülmektedir. Bu bölgelerdeki çevre kirliliği, insan hayatı için risk oluşturan zehirli kimyasal atıklar özellikle gelişme çağındaki gençlerde fizyolojik ve anatomik rahatsızlıklara, bedensel engellere neden olabilmektedir.

Sağlık sorunları ve bedensel engeller başlı başına birer dezavantaj durumudur. Bu tür durumlar gündelik hayat pratiklerinin sürdürülebilmesini zorlaştırarak diğer bireylere bağımlılığı artırır. Bu gençlerin okula gitmeme ve eğitimlerini yarıda bırakma oranları sağlıklı gençlere kıyasla daha yüksek düzeyde olabilmektedir. Diğer dezavantajlı gençlerde de olduğu gibi eğitim aracılığı ile edinilen vasıflara sahip olamayan ve eğitimin sağladığı sosyal-kültürel imkânlarla erişemeyen bu bireyler yoksulluğu daha fazla yaşayan ve sosyal dışlanmaya daha fazla maruz kalan gruplardır.

Yapılan çalışmalar az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde engelli gençlerin gündelik hayatta yaşam kalitelerini arttıran düzenlemeler ve uygulamaların yanında engelli gençlere ve çocuklara karşı pozitif toplumsal bakışın da büyük ölçüde yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır.³⁶ Engelliliğe bağlı yaşanan dezavantajlılık durumunun bu yönüyle sadece sosyal ve ekonomik

³⁵ Oktay Çelik, "Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreci", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(22), (99-122), ss.109-110.

³⁶ Abdulkerim Çeviker vd., "UNICEF'e Göre Türkiye'de Dezavantajlı Kabul Edilen Grupların Sportif Etkinliklerle Sosyal Uyumunun Sağlanması", Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S(12), (221-238), 2018, s.224

hayata katılım sağlayamamaya değil aynı zamanda sosyal dışlanmaya da neden olduğu görülmektedir.

Gençler için dezavantajlılığa yol açan bir diğer faktör de yükseköğrenim sonrası karşılaşılan işsizliktir. Türkiye’de genç nüfusun yükseköğretimdeki okullaşma oranı 2019-2020 öğretim yılında %43, 4’tür. Net okullaşma oranları cinsiyete göre incelendiğinde kadınlarda bu oranın %46,3, erkeklerde ise %40,6 olduğu görülür³⁷ Bu verilerden de anlaşıldığı üzere yükseköğretimdeki okullaşma azımsanmayacak oranlarda olsa da eğitim tek başına genç işsizliği sorununu çözmede yeterli olamamaktadır. Gençlerin işgücü piyasasındaki dezavantajlı konumları eğitim düzeyi ne olursa olsun eğitimden iş yaşamına geçişte yaşanan sorunlarda yoğunlaşmakta, gençlerin mezun oldukları alanlarda çalışma olanağı bulamamaları işsizliğin nicel boyutunun yanında nitel boyutunun da önemli bir faktör olduğunu göstermektedir.³⁸ İşgücü piyasası açısından değerlendirildiğinde ise, işe alımlarda tecrübenin ön planda tutulması ve uzmanlık alanları dışında yapılan düşük ücretli çalışma beklentileri gençlerin işsizliğini etkileyen diğer faktörler olarak dikkat çekmektedir. Dolayısıyla eğitim, genç nüfus için dezavantaj oluşturan koşullarla mücadelede önemli bir araç olmanın yanında, eğitimin iş piyasasına entegrasyonunun sağlanamadığı durumlarda dezavantaj doğuran bir faktöre de dönüşebilmektedir.

Sonuç

Genç nüfus, demografik açıdan dengeli bir toplumun sahip olduğu en önemli avantajlardan biridir. Toplumsal ve ekonomik ilerleme, eğitilmiş ve donanımlı genç kuşaklar aracılığı ile sağlanır. Aksi durumlarda ise genç nüfusun az olduğu ve hızla yaşlanan toplumlarda, başta kronik rahatsızlıklar olmak üzere sağlık sorunlarının yol açtığı olumsuzluklar, işgücü ihtiyacı ve özellikle yaşlı bakımına ve sosyal hizmete duyulan talep artış gösterir. Gençlerin dinamik, sağlıklı ve mutlu olduğu toplumlar aynı zamanda toplumsal ilerleme açısından önemli insan gücü potansiyeline sahip toplumlardır. Bu potansiyel doğru değerlendirildiğinde gençler toplumsal kalkınma için de önemli bir dinamığe dönüşür. Ancak genç nüfusun sosyal dışlanma, yoksulluk, temel hizmetlere erişememe, temel vatandaşlık haklarından yararlanamama ve işsizlik gibi durumlara maruz kalması; yaşadığı toplumdan

³⁷ Milli Eğitim İstatistikleri (2019-2020), Eğitim Seviyesi ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2020-37242>, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).

³⁸ Özlem Çakır ve Işıl Kellevezir, “Yükseköğretim Mezunlarında İşsizlik ve Nitelik Uyumsuzluğu Olgusu: UNI-VERİ Araştırma Sonuçları Işığında Bir Değerlendirme”, Çalışma İlişkileri Dergisi, S(1), (1-17), 2020, s.3.

uzaklaşması ve çağın koşullarına uyum sağlayabilecek vasıfları edinmemesi hâlinde ise ortaya çıkacak problemler sadece dezavantajlılık yaşayan bu gençleri değil aynı zamanda toplumu da etkileyecektir.

Bu nedenle gençlerin dezavantajlılığına yol açan faktörleri ortadan kaldırmaya yönelik politikalar üretmek ülkelerin öncelikli hedefleri arasında yer almalıdır. Genç dezavantajlılığına ilişkin çözüm yolları içerisinde etkili kaynaklardan birisi ise eğitimidir. Doğru, planlı ve toplumsal ihtiyaçlar kadar bireysel yeteneklerin de dikkate alındığı, bölgesel farklılıkların ve cinsiyete dayalı eşitsizliklerin giderildiği bir anlayışla inşa edilen eğitim dezavantajlık oluşturan etkenlerle mücadelede son derece önemlidir.

Eğitim, dezavantajlı genç kesimlerin sadece meslek edinmelerini kolaylaştıracak vasıfları kazanmalarında değil aynı zamanda sosyal ve kültürel gelişimlerinin sağlanması ve ayrımcılığın önlenerek, toplumsal kapsayıcılığın artması noktasında da fayda sağlar. Bu yönüyle eğitim, dışlanma ve yoksulluk riski taşıyan dezavantajlı genç kesimlerin aktif vatandaşlar olarak toplumun bir parçası hâline gelmelerinde yani sosyalleşmelerinde önemli ölçüde fırsat eşitliği meydana getirmektedir.

Kaynakça

- Adaman, F. & Keyder, Ç. (2005). *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*, https://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).
- Avrupa Komisyonu (2005), *Dezavantajlı Gençler ile ilgili Politika Önlemleri Tematik Çalışması Özet Doküman*, <https://docplayer.biz.tr/4585166-Dezavantajli-gencler-ile-ilgili-politika-onlemleri-tematik-calismasi-ozet-dokuman.html>, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).
- Aytaç, Ö. (2013). Yoksulluk, Kentsel Sınıfaltı ve Sosyal Dışlanma: Modern Kentlerde Sınıfsal/Mekânsal Yarılma ve Suçlaştırılma Mekanizmaları, *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, Ed. Ömer Aytaç, Süleyman İlhan, (s.65-124), Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Bauman, Z. (1999). *Çalışma, Tüketicilik ve Yeni Yoksullar*. çev. Ümit Öktem, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Burcu, E. (1998). Gençlik Teorilerinin Sınıflandırılmasına İlişkin Bir Çalışma, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(1-2), 105-137.
- Caillods, F. (1998). *Education Strategies For Disadvantaged Groups: Some Basic Issues*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000114204/PDF/114204eng.pdf.multi>. (Erişim Tarihi: 25.01.2022).
- Çakır, Ö. & Kellevezir, I. (2020). Yükseköğretim Mezunlarında İşsizlik ve Nitelik Uyum-suzluğu Olgusu: UNI-VERI Araştırma Sonuçları Işığında Bir Değerlendirme, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 5(1),1-17.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(3), 83-104.
- Çelik, O. (2015). Dini İstismar Eden Terör Örgütlerinin Radikalleşme Süreci, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(22), 99-122.

- Çeviker, A. vd. (2018). UNİCEF'e göre Türkiye'de Dezavantajlı Kabul Edilen Grupların Sportif Etkinliklerle Sosyal Uyumunun Sağlanması, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S(12), 221-238.
- Elmas, A. (2018). 1923-2016 Yılları Arası Hükümet Programlarında Dezavantajlı Gruplar, *Social Sciences Studies Journal*, 4(15), 945-953.
- Erikli, S. (2016). Genç Yoksulluğunun Temel Belirleyicileri: Eğitim ve Düzgün İş, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(1), 283-302.
- EUROSTAT (2021). Cinsiyete Göre Eğitimden Erken Ayrılanlar, <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.DO>, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).
- Hatipler, M. (2019). Boyut ve Etkenleriyle Sosyal Dışlanmanın Yoksullukla Karşılaştırmalı İlişkisi, *Bilgi*, 21 (1), 39-77.
- Kayaarslan, S. (2020a). Evde Bakım Hizmeti Kapsamındaki Engelli Bakıcılarının Sosyal İlişkileri ve Sosyal Destek Durumları. *The Journal of Kesit Academy*, 6(24), 145-172.
- Kayaarslan, S. (2020b). Boş Zaman Değerlendirme Olgusu Çerçevesinde Üniversite Gençliği ve Üniversiteli Gençlerde Boş Zaman Değerlendirmenin Pandemi Döneminde Artan Önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies* (81), 629-649.
- Kayaarslan, S. (2021a). Yüz Yüze ve Uzaktan Eğitimin Karşılaştırılması Ekseninde Pandemi Döneminde Çocukların ve Gençlerin Eğitimi, *21.Yüzyılda Eğitim Sosyolojisi Yaklaşımları*, (Ed. B. Gezer Şen), (s. 291-314), Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kayaarslan, S. (2021b). Koronavirüs Salgın Hastalık Döneminde Yükseköğretim Gençleri ve Eğitimciler Açısından Uzaktan Eğitimde Olası Sorunlar, *Gençlik ve Eğitim Çerçevesinde Güncel Araştırmalar*, (Ed. S. Kayaarslan), (s. 173-207), Ankara: İKSAD Yayınevi.
- Lüküslü, D. (2009). *Türkiye'de "Gençlik Miti" 1980 Sonrası Türkiye Gençliği*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürücü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Mayer, S. E. (2003). *What is a "Disadvantaged Group?"*, <https://studylib.net/doc/8720705/what-is-a-disadvantaged-group%3F>. (Erişim Tarihi: 25.01.2022).
- Middleton S. (2002). Transitions from youth to adulthood, Barnes, M. et all. (der.), *Poverty and Social Exclusion in Europe* içinde, Edward Elgar Publishing: Cheltenham.
- Milli Eğitim İstatistikleri (2019-2020). *Eğitim Seviyesi ve Cinsiyete Göre Okullaşma Oranı*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2020-37242>, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).
- Mingione, E. (2013). İleri Endüstriyel Dünyada Kentsel Yoksulluk: Kavramlar, Analizler ve Tartışmalar, *Kentsel Yoksulluğu Yeniden Düşünmek*, Ed. Ömer Aytac, Süleyman İlhan, (s. 3-62), Ankara: Birleşik Yayınevi.
- On Birinci Kalkınma Planı 2019-2023 (2018). https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2020/04/Cocuk_ve_GenclikOzellhtisasKomisyonuGenclikCalismaGrubuRaporu.pdf, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).
- Orçan, M. & Kar, M. (2008). Türkiye'de Erken Yaşta Yapılan Evlilikler ve Risk Algısı: Bismil Örneği, *Aile ve Toplum*, 4(14), 97-111.
- Paolini, G. (2013). *Youth Social Exclusion and Lessons From Youth Work*, <https://ec.europa.eu/assets/eac/youth/library/reports/eurydice-study-social-exclusion-2013.pdf>. (Erişim Tarihi: 26.01.2022).
- Paugam, S. (2011). Dışlanma, *Sosyolojik Düşünce Sözlüğü*, Massimo Borlandi vd. (Haz.), Çev. Bülent Arbaş, (s.192-195), İstanbul: İletişim Yayınları.

- Pohl, A. (2022). *Disadvantaged Youth*, <https://www.style-research.eu/resource-centre/glossary/disadvantaged-youth/> (Erişim Tarihi: 25.01.2022).
- SALTO-YOUTH (2007). Uluslararası Köy, <https://www.salto-youth.net/downloads/4-17-1953/VillageInternationalTR.pdf>, (Erişim Tarihi: 25.01.2022).
- SALTO-YOUTH (2022). *Who Are We Talking About?* <https://www.saltoyouth.net/rc/inclusion/archive/archiveresources/inclusiongroups/inclusionoffenders/InclusionOffendersWho/> (Erişim Tarihi: 25.01.2022).
- Sastry, T. S. N. (2012). *Human Rights of Vulnerable and Disadvantaged Groups*, Pune: Registrar.
- Şemin, R.U. (1984). *Gençlik Psikolojisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- TUİK (2020). İstatistiklerle Gençlik, 2020 <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2020-37242>. (Erişim Tarihi: 25.01.2022).
- Yaman, Ö. M. (2013). *Apaçi Gençlik Gençlerin Toplumsal Davranış ve Yönelimleri: İstanbul'da "Apaçi" Altkültür Grupları Üzerine Nitel Bir Çalışma*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Yentürk, N. & Başlevent C. (2008). Türkiye'de Genç İşsizliği: Etkileyen Faktörler ve Politika Önerileri, Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran, Gülesin Nemetlu (der.), *Türkiye'de Gençlik Çalışması ve Politikaları* içinde (s.345-378), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yurttagüller, L. (2008). Sosyal Dışlanma ve Gençlik, Nurhan Yentürk, Yörük Kurtaran, Gülesin Nemetlu (der.), *Türkiye'de Gençlik Çalışması ve Politikaları* içinde (s.379-399), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yücel, H. & Lüküslü, D. (2013). 2000'li Yılları Gençlik Üzerinden Okumak, Demet Lüküslü, Hakan Yücel (der.), *Gençlik Halleri 2000'li Yıllar Türkiye'sinde Genç Olmak* içinde (s. 9-24). Ankara: Elif Yayınevi.